

Kardynał Zenon Grocholewski i jego wkład w dzieło edukacji katolickiej na świecie

Troska o należyłą formację doktrynalną i moralną wiernych, w szczególności osób duchownych, to znaczy o ich należyte kształcenie i wychowanie, cechowała Kościół od początku. Troska ta zdecydowanie wzrosła w czasach nowożytnych, szczególnie w związku z tym, że pojawiało się coraz więcej głosów krytycznych na temat Kościoła, i zaczęła przybierać coraz bardziej instytucjonalne formy oraz zyskiwać charakter nadzoru i kontroli.

Obserwując tę dziedzinę, zauważamy swoiste przesuwanie akcentów od spraw dotyczących wychowania w kierunku kształcenia o charakterze intelektualnym.

Kongregacja Edukacji Katolickiej

Dawniej nadzór nad studiami kościelnymi poszczególnych szczebli sprawowały urzędy i kongregacje papieskie, a uniwersytetami w szczególności zajmowały się zwykle różne komisje. W 1588 roku papież Sykstus V konstytucją apostolską *Immensa aeterni Dei* poddał wszystkie uniwersytety katolickie władzy jednej kongregacji. W 1915 roku papież Benedykt XV utworzył Kongregację ds. Seminariów i Uniwersytetów.

Papież Paweł VI konstytucją apostolską *Regimini Ecclesiae universae* nadał jej w 1967 roku nazwę *Sacra Congregatio pro Institutione Catholica*, zlecając jej także nadzór nad szkołami katolickimi niższego szczebla.

Konstytucją apostolską *Pastor bonus* z 1988 roku papież Jan Paweł II, zachowując zasadniczo wcześniejsze kompetencje Kongregacji, zmienił jej nazwę na *Congregatio de Seminariis atque Studiorum Institutis*, podkreślając przez to wagę formacji duchowieństwa. Później wrócono do poprzedniej, ogólniejszej nazwy *Congregatio de Institutione Catholica*, dodając w nawiasie

wyjaśnienie: *de Seminariis atque Studiorum Institutis*. I ta nazwa widnieje w *Annuario Pontificio* do dziś.

Nazwę *Congregatio de Institutione Catholica* w językach nowożytnych oddaje się przez równoważnik: Kongregacja Edukacji Katolickiej. I tak też jest w języku polskim.

Kongregacji Edukacji Katolickiej podlegają:

1. seminaria duchowne na całym świecie – od 2013 roku tylko w zakresie formacji filozoficzno-teologicznej (pozostała formacja alumnów leży w kompetencji Kongregacji ds. Duchowieństwa) oraz domy formacji instytutów zakonnych i świeckich w zakresie formacji naukowej swych alumnów; wyjątek tutaj stanowią seminaria duchowne zależące od Kongregacji dla Kościołów Wschodnich oraz od Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów;
2. wszystkie uniwersytety, wydziały, instytuty i szkoły wyższe prowadzone przez Kościół oraz instytucje i stowarzyszenia o charakterze naukowym;
3. wszelkiego rodzaju kościelne szkoły i instytucje edukacyjne przeduniwersyteckie dla młodzieży świeckiej – z wyjątkiem tych, które zależą od Kongregacji dla Kościołów Wschodnich oraz Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów.

Konstytucja apostolska *Sapientia christiana*, wydana przez Jana Pawła II w 1979 roku, dotyczy uniwersytetów i wydziałów kościelnych. Uniwersytety i wydziały kościelne to te uczelnie, „które głównie zajmują się Objawieniem chrześcijańskim (dla których Objawienie jest źródłem wiedzy i mądrości) oraz tymi zagadnieniami, które się z nimi łączą i dzięki temu ściślej wiążą się z właściwym zadaniem ewangelizacyjnym” (*Wstęp* III a). Takimi zaś są między innymi: teologia, filozofia chrześcijańska, pedagogika chrześcijańska, prawo kanoniczne i historia Kościoła.

Takie instytucje (uniwersytety i wydziały) są uczelniami Stolicy Apostolskiej, a więc uczelniami papieskimi. Zakłada je i nadzoruje Stolica Apostolska, a uzyskiwane w nich stopnie i tytuły akademickie są nadawane w jej imieniu i mają walor kanoniczny.

Wyrazem nadzoru ze strony Stolicy Apostolskiej są w szczególności: zatwierdzanie przez Kongregację Edukacji Katolickiej statutów i programów studiów, mianowanie względnie wyrażanie zgody (czyli tzw. „nihil obstat” – nic nie stoi na przeszkodzie, by...) przy powoływaniu głównych władz uczelnianych (rektora,

dziekana, przewodniczącego itp.), a także obowiązek uzyskiwania „nihil obstat” przed zatrudnieniem wykładowców na stałe.

Uniwersytety kościelne w sensie ścisłym istnieją głównie w Rzymie. Są to: prowadzony przez jezuitów Papieski Uniwersytet Gregoriański (Gregorianum), Papieski Uniwersytet Laterański (Lateranum), związany z Kongregacją ds. Ewangelizacji Narodów Papieski Uniwersytet Urbanianum, dominikański Papieski Uniwersytet św. Tomasza z Akwinu (Angelicum), Papieski Uniwersytet Salezjański (Salesianum), prowadzony przez *Opus Dei* Papieski Uniwersytet św. Krzyża (Santa Croce) i prowadzony przez franciszkanów Uniwersytet św. Antoniego Padewskiego (Antonianum; Uniwersytet Papieski od 2005 roku).

Obecnie działają również dwa uniwersytety kościelne poza Rzymem: jeden w Krakowie, erygowany dekretem Kongregacji Edukacji Katolickiej z 19 czerwca 2009 roku z woli papieża Benedykta XVI, który obdarzył tytułem uniwersytetu dotychczasową Papieską Akademię Teologiczną – „ad honorandam memoriam sui insignis Praedecessoris Servi Dei Joannis Pauli II” (dla uczczenia pamięci swego wybitnego poprzednika Sługi Bożego Jana Pawła II); drugi uniwersytet kościelny powstał w Madrycie, utworzony dekretem tejże Kongregacji z dnia 25 lipca 2011 roku.

Oprócz tego we wszystkich częściach świata istnieją i działają różnie nazywane instytucje prowadzące wyższe studia kościelne (akademie, wydziały, atenea, instytuty). Są one albo samodzielne, albo wchodzi w skład uniwersytetów katolickich lub uniwersytetów państwowych (świeckich). Obecnie działa w świecie około 160 uczelni tego typu. A gdyby brać pod uwagę wszystkie poszczególne wydziały kościelne w tych uczelniach, to jest ich około 260.

Nadto istnieje około 350 instytutów akademickich afiliowanych do różnych wydziałów kościelnych. Z upoważnienia i w imieniu wydziałów macierzystych instytuty te mogą nadawać tytuł baka-laureatu (równoważny z polskim licencjatem) w określonej dziedzinie wiedzy kościelnej. Instytuty agregowane zaś – a takich jest 25 – nadają w imieniu wydziałów macierzystych także licencjat (równoważny z polskim magisterium!). Dwanaście innych instytutów jest jeszcze ściślej związanych z różnymi wydziałami kościelnymi, dzięki czemu mogą nadawać także doktorat¹.

¹ Por. Z. Grocholewski, *Rola wyższych uczelni katolickich z perspektywy pontyfikatu Jana Pawła II*, „Horyzonty Wychowania”, 5/2006 (9), s. 23-25. Referat

Ponadto w różnych krajach istnieją wyższe instytuty wiedzy religijnej, działające najczęściej pod opieką jakiegoś wydziału teologicznego (według kanonu 821 *Kodeksu Prawa Kanonicznego*). Przygotowują one na poziomie akademickim nauczycieli religii dla szkół średnich oraz kandydatów do specjalnych urzędów (diakonów stałych, katechetów, animatorów liturgicznych itp.) oraz do różnych posług kościelnych (praca z młodzieżą, działalność w duszpasterstwie rodzin, opieka nad chorymi, udział w środkach społecznego przekazu itp.).

Od uczelni kościelnych (będących także papieskimi) należy odróżnić uczelnie katolickie, których dotyczy wydana przez Jana Pawła II w 1990 roku Konstytucja Apostolska *Ex corde Ecclesiae*.

Uczelnie katolickie, a więc uniwersytety, a w ich obrębie różne wydziały, instytuty itp. – podobnie jak inne uniwersytety – kształcą studentów i prowadzą badania w różnych dziedzinach wiedzy, takich jak na przykład historia, literatura, socjologia, ekonomia, prawo, pedagogika, medycyna, informatyka, dziennikarstwo itp. Od innych uczelni (świeckich) różnią się tym, że swą działalność dydaktyczną i naukową starają się ubogacać refleksją filozoficzno-teologiczną oraz duchem Ewangelii i wartościami chrześcijańskimi.

Inaczej niż uniwersytety i wydziały kościelne, uniwersytety katolickie mogą być erygowane lub aprobowane niekoniecznie przez Stolicę Świętą (Kongregację Edukacji Katolickiej), ale także przez Konferencje Episkopatu lub inne zgromadzenie hierarchii katolickiej, przez biskupa diecezji, za zgodą biskupa diecezjalnego, także przez instytuty, zakony lub inną publiczną osobę prawną, jak również przez osoby duchowne lub świeckie (art. 3)².

Na całym świecie jest ponad 1500 uniwersytetów i innych wyższych uczelni katolickich. Działają nawet w takich krajach, gdzie katolików jest bardzo mało. Większość uniwersytetów katolickich powstała w XX wieku, zwłaszcza po Soborze Watykańskim II. Podczas pontyfikatu Jana Pawła II założono około 250 nowych uniwersytetów katolickich.

Zarysowane powyżej różnorodne struktury są wyrazem skomplikowanej sytuacji edukacyjnej we współczesnym świecie,

wyłoszony w Ignatianum w Krakowie 22.04.2006 r. (całość na stronach 19-34).

² Tamże, s. 30.

w jakiej przychodzi działać Kościołowi. W tej zaś dziedzinie Kościół działa właśnie głównie za pośrednictwem Kongregacji Edukacji Katolickiej, która jest obecnie jedną z dziewięciu kongregacji działających w Kurii Rzymskiej. W Polsce zbliżone funkcje pełni Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwo Edukacji Narodowej.

Kongregacja Edukacji Katolickiej liczy obecnie blisko 40 członków mianowanych przez papieża spośród kardynałów, arcybiskupów i biskupów. Na jej czele stoi przewodniczący zwany prefektem. Od piętnastu lat jest nim polski kardynał Zenon Grocholewski. Papież Jan Paweł II mianował go na ten urząd dnia 15 listopada 1999 roku, a papież Franciszek wkrótce po swym wyborze potwierdził go w pełnionych obowiązkach³.

Curriculum vitae kardynała Grocholewskiego

Zenon Grocholewski, syn Stanisława i Józefy z domu Stawińskiej, urodził się dnia 11 października 1939 roku w Bródkach koło Nowego Tomyśla w Wielkopolsce. Jest trzecim z czworga dzieci. Po maturze w Wolsztynie wstąpił w 1957 roku do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu, gdzie odbył studia filozoficzno-teologiczne. Święcenia prezbiteratu przyjął 26 maja 1963 roku w Poznaniu przez posługę arcybiskupa Antoniego Baraniaka. Następnie przez trzy lata był wikariuszem w parafii Chrystusa Odkupiciela w Poznaniu. W 1966 roku arcybiskup Baraniak skierował go do Rzymu na specjalistyczne studia prawa kanonicznego na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim, które w 1972 roku uwieńczył doktoratem (nagrodzonym złotym medalem papieskim), przedstawiając rozprawę pt. *De exclusione indissolubilitatis ex consensu matrimoniali eiusque probatione* [Wykluczenie nierozzerwalności ze zgody małżeńskiej i jej udowodnienie]. Ponadto w 1974 roku ukończył trzyletnie Studium Rotalne, zdobywając tytuł adwokata rotalnego.

Od 1972 do 1999 roku pracował w Najwyższym Trybunale Sygnatury Apostolskiej, tj. w najwyższym sądzie Kościoła katolickiego: w latach 1972-1977 pełnił tam obowiązki notariusza,

³ Na bieżąco o działalności Kongregacji Edukacji Katolickiej informują jej strony internetowe: <www.vatican.va: Congregazione per l'Educazione Cattolica>.

w latach 1977-1980 – kanclerza, w latach 1980-1982 był kanclerzem, w latach 1982-1998 – sekretarzem, a od 5 października 1998 roku do 15 listopada 1999 roku – prefektem.

Tymczasem w 1977 roku został mianowany kapelanem Jego Świątobliwości, w 1982 roku – biskupem tytularnym Agropoli i 6 stycznia 1983 roku przyjął święcenia biskupie z rąk Jana Pawła II, a dnia 16 grudnia 1991 roku został arcybiskupem. Od 15 listopada 1999 roku pełni urząd prefekta Kongregacji Edukacji Katolickiej. Dnia 21 lutego 2001 roku został kardynałem (jako diakonia został mu przydzielony kościół San Nicola in Carcere); w 2011 roku został podniesiony do godności kardynała-prezbitera.

Od 1975 do 1999 roku, tj. do objęcia urzędu prefekta Kongregacji Edukacji Katolickiej, wykładał na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego, prowadząc kursy z kanonicznego prawa procesowego (początkowo także małżeńskiego). W latach 1974-1982 współpracował z prof. I. Gordonem SJ w organizowaniu na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim międzynarodowych kursów dotyczących ustawodawstwa kościelnego *Renovatio canonica pro iudicibus*. W latach 1980-1984 wykładał kanoniczne prawo administracyjne na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie. Od 1986 do 1998 roku był profesorem w Studium Rotalnym w Rzymie, prowadząc wykłady na temat sprawiedliwości administracyjnej.

Od 15 listopada 1999 roku jest Wielkim Kanclerzem Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego oraz złączonego z nim Papieskiego Instytutu Biblijnego. Jest także Wielkim Kanclerzem Papieskiego Instytutu Muzyki Sakralnej, Wielkim Kanclerzem Papieskiego Instytutu Archeologii Chrześcijańskiej, Wielkim Kanclerzem Papieskiego Instytutu Studiów Arabskich i Islamistyki, a także Patronem Papieskiego Wyższego Instytutu Języka Łacińskiego.

Pełnił nadto inne funkcje w Kurii Rzymskiej. Oto niektóre z nich. W roku 1982 należał do siedmioosobowej Komisji, która wraz z Ojcem Świętym Janem Pawłem II roztrząsała projekt nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, a w latach 1983-1985 był członkiem Komisji studiującej wraz z Ojcem Świętym projekt reformy Kurii Rzymskiej. W latach 1989-2001 był członkiem Papieskiego Komitetu ds. Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych. Dnia 7 czerwca 1998 roku, jako specjalny wysłannik Jana Pawła II i w jego imieniu, konsekrował pierwszą świątynię

katolicką w Ałmaty w Kazachstanie. Od 1999 do 2013 roku był Przewodniczącym Papieskiego Dzieła Powołań Kapłańskich, Stałej Komisji Międzydykasterialnej ds. Formacji Kandydatów do Kapłaństwa oraz Stałej Komisji Międzydykasterialnej ds. Równomiernego Rozmieszczenia Kapłanów w Świecie.

Obecnie nadal jest: członkiem Kongregacji Biskupów (od 2.09.1999); członkiem Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych (od 15.12.2000, przedtem był jej konsultorem); członkiem Kongregacji Nauki Wiary (od 30.04.2001); członkiem Rady Specjalnej dla Oceanii z ramienia Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów (od 10.01.2003); członkiem Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (od 19.01.2005); członkiem Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów (od 16.12.2006); sędzią Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej (od 12.06.2006); członkiem Komitetu koordynującego obchody dwudziestolecia publikacji *Katechizmu Kościoła Katolickiego* (mian. 30.10.2010).

Poza tym wygłaszał wykłady i referaty podczas kongresów i sympozjów międzynarodowych i krajowych w różnych państwach (w wielu z nich wielokrotnie i w różnych miejscowościach): Włochy, Polska, Francja, Niemcy, Holandia, Austria, Hiszpania, Szwajcaria, Słowacja, Republika Czeska, Malta, Węgry, Rumunia, Chorwacja, Albania, Bośnia i Hercegowina, Serbia, Rosja, Białoruś, Ukraina, Kanada, USA, Brazylia, Argentyna, Kolumbia, Chile, Wenezuela, Republika Dominikańska, Tajwan, Tajlandia, Filipiny, Indie, Korea, Liban, Republika Demokratyczna Konga, Angola, Kenia, Kamerun.

Należy do redakcji kilku czasopism naukowych z zakresu prawa kanonicznego: „Monitor Ecclesiasticus” (Rzym) i „Ius Matrimoniale” (Warszawa), „Folia Canonica” (Budapeszt), „Forum Iuridicum” (Warszawa).

Jest członkiem następujących stowarzyszeń naukowych: Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo (od 1970), Towarzystwo Naukowe KUL-u (od 1983), Society for the Law of the Oriental Churches (od 1987), Stowarzyszenie Kanonistów Polskich (od 1992), Associatio Winfried Schulz (od 1996).

Jest postulatorem sprawy beatyfikacji i kanonizacji: Edmunda Bojanowskiego (od 1984), ogłoszonego błogosławionym przez Jana Pawła II w Warszawie 13 czerwca 1999 roku, oraz siostry Sancji (Janiny) Szymkowiak (od 1985), ogłoszonej błogosławioną przez Jana Pawła II w Krakowie 18 sierpnia 2002 roku.

Posiada wiele tytułów honorowych. Główne z nich to:

– honorowy członek Papieskiej Akademii św. Tomasza z Akwinu (2001); honorowy obywatel miasta Trenton, stolicy New Jersey w USA (1988); honorowy obywatel miasta Princeton, New Jersey w USA (1992); honorowy obywatel miasta Agropoli we Włoszech (1992); honorowy obywatel miasta Levoča na Słowacji (1997); honorowy obywatel Poznania (2006); honorowy obywatel miasta Ciechocinek (2006); honorowy obywatel miasta Spezzano Albanese we Włoszech (2012);

– honorowy członek Stowarzyszenia Kanonistów Słowacji (1992); honorowy członek Stowarzyszenia Kanonistów Włoskich (1998); honorowy członek Stowarzyszenia Kanonistów Polskich (1999);

– członek komitetu honorowego redakcji Ilustrowanego *Słownika Biograficznego Polonii Świata*, przygotowywanego we Francji pod redakcją Zbigniewa i Agaty Judyckich (od 1992);

– honorowy członek polskiego Klubu Zbieraczy Znaczków o Tematyce Religijnej „Święty Gabriel” (1997).

Spośród bardzo wielu otrzymanych odznaczeń na szczególne podkreślenie zasługują:

– 22 doktoraty „honoris causa”: Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1998); Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1999); Uniwersytetu w Passau, Niemcy (2001); Uniwersytetu w Glasgow, Szkocja (2001); Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie, Słowacja (2002); Papieskiego Uniwersytetu Katolickiego w Buenos Aires, Argentyna (2002); Uniwersytetu Fu Jen w Taipei, Tajwan (2003); Uniwersytetu im Adama Mickiewicza w Poznaniu (2004); Uniwersytetu w Bukareszcie, Rumunia (2006); Uniwersytetu Josip Juraj Strossmayer w Osijek, Chorwacja (2007); Fordham University, New York (2008); Uniwersytetu Babeş Bolyai w Cluj-Napoca, Rumunia (2009); Katolickiego Uniwersytetu Goiás w Goiânia, Brazylia (2009); Uniwersytetu Katolickiego San Vincente Mártir w Walencji, Hiszpania (2009); Katolickiego Uniwersytetu Wschodniej Afryki (The Catholic University of Eastern Africa) w Nairobi, Kenia (2010); Uniwersytetu Katolickiego Péter Pázmány w Budapeszcie, Węgry (2010); Uniwersytetu Al. I. Cuza w Iasi, Rumunia (2010); Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (2010); Uniwersytetu Katolickiego del Táchira, San Cristóbal, Wenezuela (2012); Uniwersytetu Katolickiego w Salta, Argentyna (2013); Uniwersytetu Katolickiego w Ružomberok, Słowacja (2013); Papieskiego Uniwersytetu w Valparaiso, Chile (2013);

- Wielki Medal św. Gorazda – najwyższe odznaczenie Ministerstwa Edukacji na Słowacji, za zasługi w dziedzinie rozpowszechniania wiedzy na Słowacji i o Słowacji (2000);
- Wielki Krzyż Orderu Zasłużonych dla Chile (Gran Cruz de la Orden al Mérito de Chile) (2003);
- Wielki Krzyż Orderu Zasłużonych dla Republiki Federalnej Niemiec (Das Grosse Verdienstkreuz mit Stern und Schulterband des Verdienstordens der Bundesrepublik Deutschland, 2005);
- Wielki Krzyż – Wybitna Osobowość Akademicka (Gran Cruz – Excelencia Académica) przyznany przez Akademię Hiszpanoamerykańską Nauk Humanistycznych i Ścisłych (Academia Hispanoamericana de Letras y Ciencias), Bogotą, Kolumbia (2005);
- Wielki Krzyż Fundacji Uniwersyteckiej św. Marcina (Gran Cruz de La Fundación Universitaria San Martín), Bogotą, Kolumbia (2005);
- Nagroda: 2008 Catholic School Executive Leadership Award, przyznana przez Graduate School of Education and the Center for Catholic School Leadership at Fordham University („in Grateful Recognition of the Commitment to Catholic Education throughout the World”), New York (2008).
- Krzyż Komandorski z Gwiazdą Odrodzenia Polski (2009);
- Commandeur des Palmes académiques Ministerstwa Edukacji Francji (2009);
- Nagroda im ks. Idziego Radziszewskiego za całokształt działalności w duchu humanizmu chrześcijańskiego, przyznana przez Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie, Lublin 27 maja 2013.

Publikacje kardynała Grocholewskiego

Spuścizna pisarska Z. Grocholewskiego jest niezwykle bogata i ukazywała się w kilkunastu językach. Wraz z przekładami i reedycjami liczy ponad 1000 pozycji. Dotyczy głównie prawa kanonicznego oraz zagadnień edukacji. W pracach z zakresu prawa kanonicznego Grocholewski porusza zwłaszcza problematykę prawa procesowego i prawa małżeńskiego.

Oto jego prace wydane jako druki zwarte (książki):

De exclusione indissolubilitatis ex consensu matrimoniali eiusque probatione, Neapoli 1973, ss. 200.

- Documenta recentiora circa rem matrimonialem et processualem*, t. I (oprac. wraz z I. Gordonem), Roma 1977, ss. 458; t. II, Roma 1980, ss. 362.
- Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabbatani*. red. wraz z V. Carcelem, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1984, ss. 640.
- Štúdie z procesného kanonického práva*, Spišská Kapitula 1995, ss. 246.
- Filozofia prawa w nauczaniu Jana Pawła II*, Poznań 1996, ss. 40 (wydane także, jako artykuł lub broszurka, w językach: włoskim, francuskim, hiszpańskim, portugalskim, angielskim, słowackim, węgierskim i białoruskim).
- Postup při preložení a odvolaní farára*, Bratislava 1999, ss. 94.
- Tanulmányok az egyházi házasság – és perjogról*, Szent István Társulat, Budapest 2000, ss. 212.
- Univerzita a Cirkev na začiatku tretieho milénia*, Spišská Kapitula – Ružomberok 2002, ss. 176 (przetłumaczona na portugalski i poszerzona: São Paulo [Brazylia] 2004, ss. 192).
- Jan Paweł II w służbie Kościołowi i Światu*, Poznań 2003, ss. 47.
- Juan Pablo II el Magno. Una personalidad que es un reto*, Universidad Sergio Arboleda, Bogotá (Kolumbia) 2005, ss. 194.
- La legge naturale nella dottrina della Chiesa*, a cura di L. Cirillo, Consult-Editore, Roma 2008, ss. 68 (wydana w formie artykułu w języku francuskim, polskim i hiszpańskim oraz w formie książkowej w języku rosyjskim i słowackim).
- Świadectwo Słowa* (wybór tekstów pod red. Grzegorza Karolaka), Ciecchocinek 2008, ss. 144.
- Umysł otwarty na wiedzę, serce – na dobro* (wywiady), Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej, Toruń 2008, ss. 87.
- Refleksje na temat prawa*, Wydawnictwo „Homo Dei”, Kraków 2009, ss. 101.
- Universitatea azi – Universităt heute*, Editura Fundației pentru Studi Europee, Cluj-Napoca (Rumunia) 2010, ss. 181.
- Abyście mieli w sobie światło i moc Ducha Świętego*. Z wizytą w Diecezji Świdnickiej, Świdnica 2011, ss. 112 (w formie albumu).
- Umiłowanie Boga – najwyższą mądrością*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2013, ss. 138 (książka, oprócz referatu kardynała Grocholewskiego, wygłoszonego z okazji przyjęcia nagrody im. Księdza Idziego Radziszewskiego, zawiera także tekst ks. prof. Augustyna Eckmana, laudację wygłoszoną przez ks. prof. Józefa Krukowskiego oraz wybór tekstów Grocholewskiego).
- Uniwersytety wobec współczesnych wyzwań*, red. S. Urbański, Warszawa 2013, ss. 400.
- Bł. Edmund Bojanowski w dynamizmie twórczej miłości*, Wydawnictwo Święty Wojciech, Poznań 2014, ss. 157.

Niektóre wydarzenia minionego 15-lecia

W 2014 roku upływa 15 lat kierowania Kongregacją Edukacji Katolickiej przez kard. Grocholewskiego. Już same bieżące sprawy nadzoru nad tak dużą liczbą uczelni kościelnych wymagają niemało czasu, namysłu i trudu. Ale oprócz tego wysiłek pracowników tej instytucji, a zwłaszcza kierującego nią, zwraca uwagę na różnego rodzaju „znaki czasu”, w szczególności na pożądane zmiany, ulepszenia i reformy systemu edukacji katolickiej.

W omawianym okresie Kongregacja Edukacji Katolickiej wydała sporo ważnych dokumentów, zorganizowała ciekawe sympozja międzynarodowe, bardzo mocno poszerzyła kontakty z międzynarodowymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi⁴.

Z okresu ubiegłych kilku lat do takich ważnych wydarzeń, w których kard. Grocholewski odegrał bardzo znaczącą rolę, należą zwłaszcza:

1. dekret o reformie studiów filozoficznych (2011); oraz
2. najnowszy dokument o wychowaniu do dialogu międzyreligijnego w szkole katolickiej, dokument, który jako podtytuł zawiera hasło: *Żyć razem dla cywilizacji miłości* (2013).

Powyższym dwóm sprawom, tj. reformie studiów filozoficznych, podjętej w 2011 roku, oraz wychowaniu do dialogu międzyreligijnego poświęcę tutaj nieco więcej uwagi.

Reforma studiów filozoficznych była nieodzowna ze względu na osłabienie formacji filozoficznej w wielu instytucjach kościelnych. To zaś osłabienie jest związane z ogólnym kryzysem studiów filozoficznych na świecie, powstałym wskutek różnorodnych przejawów subiektywizmu, relatywizmu i pluralizmu. Prowadzi to w szczególności do nieufności co do możliwości poznania prawdy.

W zamierzeniu jego twórców dokument powinien pogłębiać i wzmacniać filozofię na wydziałach filozoficznych oraz zwiększać jej rolę w obrębie studiów teologicznych (seminaryjnych).

Dekret kładzie szczególny nacisk na potrzebę kształcenia w zakresie filozofii systematycznej, zwłaszcza filozofii bytu, czyli metafizyki; studium filozofii powinno być próbą uprawiania filozofii w sensie ścisłym.

⁴ Wielostronną działalność Kongregacji syntetycznie przedstawiają tomy publikacji *L'attività della Santa Sede*, wydawane corocznie przez Libreria Editrice Vaticana.

Gdy zaś idzie o preferencje systemowe w nauczaniu, czyli jaką filozofię należy wyklądać, to szczególne miejsce (*posto di rilievo*) zajmuje tutaj filozofia św. Tomasza z Akwinu. W związku z tym warto przytoczyć odpowiedni fragment *Dekretu*:

Zarówno w kwestii zdobywania intelektualnych *habitus*, jak i dojrzałego przyswajania filozoficznej spuścizny wyróżnione miejsce zajmuje filozofia św. Tomasza z Akwinu, który potrafił ukazać 'pozytywną relację między wiarą i dominującym w tamtej epoce sposobem rozumowania'. Z tego powodu jest on wciąż jeszcze nazywany 'apostolem prawdy'. Właśnie dlatego, że zmierzał ku prawdzie bez wahania, potrafił w swoim realizmie uznać jej obiektywność. Jego filozofia jest rzeczywiście filozofią bytu, nie zaś filozofią prostego zjawiska. Preferencja, jaką Kościół darzy jego metodę i doktrynę, nie może być traktowana w kategoriach wyłączności, ale ma charakter „egzemplaryczny”⁵.

Dekret dotyczy kościelnych wydziałów filozoficznych i teologicznych oraz związanych z nimi instytutów filozoficznych i teologicznych, wśród nich również wyższych seminariów duchownych. W wydziałach filozoficznych czas studiów do uzyskania bakalaureatu (pierwszego tytułu równoważnego z polskim licencjatem) przedłużono z dwóch lat do trzech. Na wydziałach teologicznych i w seminariach filozofia będzie dwuletnia (tak jak poprzednio), ale należy położyć większy nacisk na przedmioty filozofii systematycznej, które powinny obejmować co najmniej 60% wymaganych zaliczeń (tzw. kredytów).

Solidne studia wymagają należycie przygotowanego i względnie licznego zespołu wykładowców, którzy zajmując się na bieżąco badaniami naukowymi, znają aktualny stan filozofii. Takich nauczycieli należy też odpowiednio wcześniej przygotowywać.

Dokument *Wychowywać do dialogu międzyreligijnego w szkole katolickiej. Życ razem dla cywilizacji miłości* otrzymał zgodę na publikację już od obecnego papieża Franciszka. Nosi datę 28 października 2013 roku – to 48. rocznica ogłoszenia przez Sobór Watykański II soborowej deklaracji *Gravissimum educationis* o wychowaniu chrześcijańskim. Na 50. rocznicę tego soborowego dokumentu, która przypadnie w 2015 roku, Kongregacja przygotowuje inne ważne inicjatywy. By sobie pełniej uświadomić, jak rozległa i ważna to dziedzina, warto podać, że

szkół katolickich na świecie jest obecnie około 209 670, a uczniów jest przeszło 57 milionów⁶.

Sprawy dialogu międzyreligijnego i międzykulturowego nabierają wagi i aktualności w związku ze wzmożonymi migracjami ludności, będącymi szczególną cechą czasów współczesnych. Wymaga to również odpowiedniego wychowania. I w tym właśnie dziele dokument pragnie przyjść z pomocą wszystkim, którzy zajmują się tą dziedziną, zwłaszcza rodzicom, dyrektorom szkół, wychowawcom, nauczycielom oraz różnorodnym instytucjom działającym na niwie edukacyjnej.

W dokumencie omawia się między innymi takie zagadnienia jak: kultura a religia, religia katolicka a inne religie, sprawa tożsamości szkoły katolickiej. Pojęciem, które spina wszystkie te aspekty, jest dialog, do którego tak mocno nawołuje papież Franciszek. Celem zaś, ku któremu powinno zmierzać przepojone dialogiem wychowanie, jest tworzenie cywilizacji miłości.

Quod iustum est et aequum

W 2013 roku ukazała się obszerna, isticie monumentalna księga pamiątkowa z okazji 50-lecia święceń kardynała Zenona Grocholewskiego pt. *Quod iustum est et aequum*. [Co sprawiedliwe jest i słuszne]. Redakcyjnie opracowali ją arcybiskup metropolita łódzki Marek Jędraszewski i ks. Jan Słowiński, profesor Wydziału Teologicznego w Poznaniu⁷.

Księga zawiera najpierw teksty gratulacyjne, a następnie trzy części:

1. Studia dotyczące życia i działalności kardynała;
2. Studia z zakresu prawa kanonicznego (17 autorów);
3. Studia na różne tematy z zakresu edukacji (27 autorów).

⁶ Por. *Intervento del Card. Zenon Grocholewski*, Conferenza stampa di presentazione del documento della Congregazione per l'Educazione Cattolica: *Educare al Dialogo interculturale nella scuola cattolica. Vivere per una civiltà dell'amore* (19 grudnia 2011): <www.vatican.va>.

⁷ Por. *Quod iustum est et aequum. Scritti in onore del Cardinale Zenone Grocholewski per il cinquantesimo de sacerdozio*, a cura di Mons. Marek Jędraszewski, Arcivescovo Metropolita di Łódź e don Jan Słowiński, Facoltà Teologica dell'Università di Poznań, Poznań 2013, Arcidiocesi di Poznań, format A4, ss. 615.

Nie sposób omawiać zamieszczonych w księdze tekstów. Zasygnalizuję więc tylko, że we wszystkich trzech częściach występują autorzy znani, a niektórzy bardzo wybitni, tematyka zaś, jaką się zajmują, jest przeważnie bardzo ważna i aktualna. W pierwszej części przeważają Polacy, w drugiej i trzeciej – obcokrajowcy.

Dodam jeszcze – dla pełności podstawowej informacji o książce – że pod koniec tomu zamieszczono *Dossier fotografico*, w którym (wraz z portretem na początku tomu) jest 20 zdjęć Jubilata w różnych okresach jego życia i z różnymi ludźmi, przeważnie z papieżami, w tym cztery z papieżem Franciszkiem.

* * *

Księgę otwiera list gratulacyjny papieża Franciszka do kardynała, zredagowany w języku łacińskim, zapewne dlatego, że kard. Grocholewski jest znany również jako bardzo dobry łacynista. Papież wymienia pokrótce ważniejsze etapy jego życia, w szczególności funkcje, jakie pełnił w Watykanie, podkreślając, że „minione pięćdziesiąt lat było prawie w całości poświęcone służbie Kościołowi powszechnemu”⁸, oraz wyraża mu uznanie i wdzięczność. Są również życzenia od Benedykta XVI.

Dalej zamieszczone są okolicznościowe teksty, gratulacje i życzenia, które nadeszli: Arcybiskup Metropolita Poznański Stanisław Gądecki, od marca 2014 roku Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski, kardynał Angelo Sodano, Dziekan Kolegium Kardynałów, arcybiskup Józef Kowalczyk, Prymas Polski, arcybiskup Celestino Migliore, Nuncjusz Apostolski w Polsce, oraz zbiorowe pismo trzydziestu prawie współpracowników kardynała z Kongregacji Edukacji Katolickiej. Potem jest jeszcze *Tabula gratulatoria* z nazwiskami ponad 100 osób, głównie z Polski, ale także z innych krajów.

Studia dotyczące życia i działalności kardynała wprowadza zredagowana w języku włoskim *Laudatio* (s. 35-41), opracowana przez Marka Jędraszewskiego, Arcybiskupa Metropolity Łódzkiego, w której znajduje się wiele szczegółów z życia i działalności kardynała.

⁸ „(...) *praeteritis quinquaginta annis servitio Ecclesiae universalis fere in omnibus dicatis*” (s. 10).

Z kilkunastu pozostałych tekstów tej części księgi pragnę zasygnalizować dwa. Jezuita François-Xavier Dumortier, obecny rektor Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, nawiązuje do niektórych wypowiedzi kardynała Grocholewskiego. W swej wypowiedzi pt. *Université à la croisée des chemins* [Uniwersytet na skrzyżowaniu dróg, s. 55-61] snuje refleksje na temat współczesnej sytuacji uniwersytetu, powołując się najpierw na doświadczenia Uniwersytetu Gregoriańskiego, następnie przywołuje niektóre wyzwania, którym powinien starać się sprostać każdy uniwersytet, a w końcu wyraża kilka własnych przekonań o misji uniwersytetu.

Z kolei Vincent Han-Sun Chiang, rektor (president) Katolickiego Uniwersytetu Fu Jen na Tajwanie, podkreśla zasługi kardynała Grocholewskiego dla rozwoju katolickiego szkolnictwa wyższego w tym kraju, a w szczególności dla kierowanej przez siebie uczelni. Staraniem kardynała Grocholewskiego zawarto Umowę między Ministerstwem Edukacji Republiki Chińskiej a Kongregacją Edukacji Katolickiej Stolicy Świętej o współpracy w dziedzinie studiów wyższych oraz o uznawaniu studiów, kwalifikacji, dyplomów i stopni. Podpisanie tej umowy rektor uważa za „kamień milowy katolickiej edukacji na Tajwanie”⁹.

Tajwan liczy 23 miliony mieszkańców, ale katolików jest tylko 300 tysięcy. Mimo to Kościół w tym kraju prowadzi sześć kolegiów (colleges) i uniwersytetów, w których kształcą się około 58 tysięcy studentów.

Zakończenie

Kardynał Grocholewski działał i działa w szerokim zakresie głównie na terenie Watykanu, ale przez urząd, którym kieruje, wywiera znaczny wpływ na struktury formacji intelektualnej Kościoła katolickiego na całym świecie. Na uwagę zasługują zwłaszcza jego częste kontakty z wieloma ośrodkami uniwersyteckimi na świecie, połączone zwykle z wykładami, oraz aktywny udział w bardzo licznych kongresach, konferencjach i zjazdach organizowanych w różnych częściach świata. Kardynał Grocholewski był jednym z najbliższych współpracowników papieża Jana Pawła II. Po Janie Pawle II jest niewątpliwie najbardziej wpływowym

⁹ *Quod iustum est et rectum*, s. 122-124.

Polakiem w Kościele powszechnym. Z ojczystym krajem utrzymuje bliskie kontakty.

Na zakończenie warto przypomnieć słowa kard. Grocholewskiego, wypowiedziane w Ignatianum w 2006 roku – w czasie obchodów 450. rocznicy śmierci założyciela jezuitów, św. Ignacego Loyoli:

Życzę całym sercem polskim jezuitom w tym punkcie kulminacyjnym Roku Jubileuszowego, aby ich solidnemu pogłębianiu wiedzy i przekazywaniu jej, tutaj na krakowskim *Ignatianum*, na warszawskim *Bobolanum* oraz w prowadzonych przez zakon szkołach, towarzyszyła autentyczna miłość: żarliwa miłość Chrystusa, bezkompromisowa miłość Kościoła zgodnie z ignacjańską zasadą *sentire cum Ecclesia* oraz ofiarna miłość do ludzi. Wtedy i tylko wtedy zakon jezuicki – wierny twórczemu duchowi św. Ignacego i jego wspaniałych towarzyszy – będzie budował świetlaną przyszłość, przyczyniając się *ad maiorem Dei gloriam* i tym samym dla prawdziwego dobra ludzkości¹⁰.

Słowa te nabierają szczególnej wartości i wymowy w świetle pontyfikatu papieża Franciszka, pierwszego jezuitę na Stolicy św. Piotra w Rzymie.

O Zenonie Grocholewskim (ważniejsze teksty i opracowania)

„Grocholewski Zenon”, w: *Five Thousand Personalities of the World*, The American Biographical Institute, Raleigh (North Caroline) 1990², s. 192-193.

d’Onorio J.-B., *Le Pape et le Gouvernement de l’Église*, Paris 1992, s. 488.

Mons. Zenon Grocholewski, *Arcivescovo titolare di Agropoli, Cittadino onorario di Agropoli*, czterostronicowy folder, Agropoli 1992.

„Grocholewski Zenon”, w: Z.A. Judycki, *Polacy w świecie*, *Kwartalnik Biograficzny Polonii*, zesz. 2, Paris 1993, ss. 21-22.

Dudziak J., *Abp Zenon Grocholewski ambasadorem odnowy prawa kanonicznego na Słowacji*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 14 (1995-1996), s. 425-434.

„Grocholewski Zenon”, w: G. Polak, *Kto jest kim w Kościele?*, KAI, Warszawa 1996, s. 115-116.

Jędraszewski M., w: tenże, *Jan Paweł II w Poznaniu*, Pallottinum, Poznań 1997², s. 340, 352-361.

¹⁰ Z. Grocholewski, *Rola wyższych uczelni katolickich*, art. cyt., s. 33-34.

- Dudziak J., *Wkład Abpa Zenona Grocholewskiego do polskiej kanonistyki. Przyczynek do współczesnej historii prawa kościelnego w Polsce*, w: *Historia et Ius*, Księga Pamiątkowa ku czci Ks. Prof. H. Karbownika, red. A. Dębiński i G. Górski, KUL, Lublin 1998, s. 343-351.
- Góralski W., *Arcybiskup Prof. Dr Zenon Grocholewski. Laudacja wygłoszona na cześć abp. prof. dra Zenona Grocholewskiego, Prefekta Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, z okazji nadania mu tytułu doktora nauk prawnych „honoris causa” Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w dniu 12 października 1998*, „Prawo Kanoniczne” 41 (1998) III-IV, s. 3-14.
- Góralski W., *Laudacja wygłoszona na cześć abpa prof. dra Zenona Grocholewskiego, Prefekta Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, z okazji nadania Mu tytułu doktora honoris causa nauk prawnych*, „Kroniki Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie” 4/1998, s. 31-42.
- Holec P., *Člen Slovenskej spoločnosti kánonického práva Prefektom Najvyššieho Tribunálu Apoštolskej Signatúry*, „Duchovný Pastier” 79 (1998), s. 458-460.
- „Grocholewski Zenon”, w: G. Polak, *Kto jest kim w Kościele*, wydanie drugie poszerzone, KAI, Warszawa 1999, s. 109.
- Holec P., *Člen Slovenskej spoločnosti kánonického práva prefektom Najvyššieho Tribunálu Apoštolskej Signatúry*, „Bulletin (Slovenská Spoločnosť Kanonického Práva)” 5 (1999) I, s. 84-87.
- Judycki Z., *Abp Zenon Grocholewski Prefektem Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej*, „Pro Polonia” 4 (1999) I, s. 6-8.
- Bibliografia z archívu Mons. Z. Grocholewského týkajúca sa Slovenska, „Ius et Iustitia”, vol. 9: Acta IX. Symposii Iuris Canonici anni 1999, Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 2000*, s. 263-272.
- Dudziak J., *Węgierskie echo kanonistycznej działalności Abpa Zenona Grocholewskiego w Europie środkowej*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 19 (2000) s. 205-221, oraz „Analecta Cracoviensia” 32 (2000), s. 417-433.
- „Grocholewski Zenon”, w: A.Z. Judycki, *Polonia. Słownik biograficzny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 94-95.
- Holec P., *Nový Prefekt Kongregácie pre Semináre a Študijné Inštitúty*, „Duchovný Pastier” 81 (2000), s. 102-104.
- Il nuovo Gran Cancelliere della Pontificia Università Gregoriana*, „La Gregoriana” anno 5, n. 9 – aprile 2000, s. 4-5.
- Urti V., *Profili di personaggi agropolesi o di altri che hanno avuto un rapporto con Agropoli*, Palladio Editore, Salerno 2000, s. 83-84.
- Zarębczan W.M., *Arcybiskup Zenon Grocholewski*, w: *Materiały V Sympozjum Biografistyki Polonijnej*, Kraków, 22-23 września 2000, red. A. Judycka i B. Klimaszewski, Wydawnictwo Czelej, Lublin 2000, s. 230-237.

- Angelucci E., *Il Cardinale Zenon Grocholewski prende possesso della Diaconia di san Nicola in Carcere*, „L'Osservatore Romano”, 14-15 maggio 2001, s. 4.
- Duda J., *L'udskost' a právo v knihe kardinála Zenona Grocholewského*, „Disputationes Scientifical Universitatis Catholicae in Ružomberok” 1(2001) II, s. 69-84.
- Fokciński H., *Grocholewski Zenon*, w: *Polonia Włoska. Słownik Polaków i instytucji polskich we Włoszech*, red. K. Dopierała, H. Fokciński, Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2001, t. I, s. 45-47.
- Holec P., *Sympóziá kánonického práva na Slovensku v Spišskom Podhradí – Spišskej Kapitule v rokach 1991-2000*, Kňazský seminár biskupa Jána Vojtáššáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, 2001, passim.
- Note biografiche dei nuovi Cardinali: Il Cardinale Zenon Grocholewski*, „L'Osservatore Romano”, 22 febbraio 2001, s. 4-5.
- Piotrowski B., *La semblanza biográfica del autor, Cardenal Zenon Grocholewski, con unas anotaciones del traductor*, w: Z. Grocholewski, *La filosofía del derecho en las enseñanzas de Juan Pablo II y otros escritos*, Editorial Temis, Bogotá 2001, s. IX-XVIII.
- Schwienhorst-Schönberger L., Pree H., *Zenon Kardinal Grocholewski Ehrendoktor der Katholisch-Theologischen Fakultät* (Begrüßungsansprache des Dekans, prof. L. Schwienhorst-Schönberger, und *Laudatio* gehalten von Prof. H. Pree), „Nachrichten und Berichte”, Universität Passau, Nr 104, April 2001, s. 10-13.
- Schwienhorst-Schönberger L., Pree H., Erdő P., *Laudationes zu Ehren Sr. Eminenz Zenon Kardinal Grocholewski aus Anlass der Verleihung der Würde eines Dr. teol. honoris causa Passau, 8 Februar 2001*, „De processibus matrimonialibus” 9 (2002) s. 15-26.
- Seiterich-Kreuzkamp Th., *Ein Kardinal hört zu – Himmelsporten*, „Publik-Forum, Zeitung kritischer Christen”, nr 8/2001, 27. April 2001, s. 47.
- Stasiak M., *Arcybiskup Profesor dr Zenon Grocholewski: Laudacja*, w: *Arcybiskup Zenon Grocholewski Doktor honoris causa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. M. Stasiak, KUL, Lublin 2001, s. 17-36.
- Stasiak M., *Archbishop Professor Doctor Zenon Grocholewski: Laudation*, w: *Arcybiskup Zenon Grocholewski Doktor honoris causa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. M. Stasiak, KUL, Lublin 2001, s. 39-55.
- Wozu das kirchliche Recht dient (Ehrendoktorwürde der Kath.-Theol. Fakultät für Kardinal Grocholewski)*, „Passauer Bistumsblatt”, 18 Februar 2001, s. 8.

- Zanner E., Haaser M., *Ehrendoktor Grocholewski: Ein Kardinal ist begeistert von Passau*, „Passauer Neue Presse”, 9 Februar 2001, s. 25.
- Devínsky F., *Gala Speech on the Occasion of Presenting an Honorary Doctorate to His Eminence, Cardinal Zenon Grocholewski, Zenon Grocholewski Doctor honoris causa Universitatis studiorum Comenianae Bratislavenensis*, Universitas Comeniana Bratislavenensis, Bratislava 2002, s. 15-20.
- Devínsky F., *Slávnostný prejav pri príležitosti udelenia čestného doktorátu J. Em. Zenonovi kardinálovi Grocholewskému*, w: *Zenon Grocholewski Doctor honoris causa Universitatis studiorum Comenianae Bratislavenensis*, Universitas Comeniana Bratislavenensis, Bratislava 2002, s. 10-14.
- „Grocholewski Zenon”, w: A. i Z. Judyccy, *W służbie Bogu i światu. Słownik Biograficzny. Polscy i polskiego pochodzenia kapłani, zakonnicy i siostry zakonne pełniący posługę w różnych krajach świata*, Oficyna Wydawnicza Kucharski, Toruń 2002, s. 77-79.
- Schwiehorst-Schönberger L., Pree H., Erdö P., *Laudationes zu Ehren Sr. Exzellenz, Titularerzbischof Mons. Zenon Grocholewski aus Anlass der Verleihung der Ehrendoktorwürde an Universität Passau der Katholisch-Theologischen Fakultät*, „De processibus matrimonialibus” 9 (2002) s. 15-26.
- El Cardinal Zenon Grocholewski, Prefecto para la Educación Católica, visitó la UC*, „Visión Universitaria” (Pontificia Universidad Católica de Chile, Santiago), n. 112, Mayo de 2003, s. 7.
- Fokciński H., *Grocholewski Zenon*, w: *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, Oficyna Wydawnicza Kucharski, Toruń 2003, t. 2, s. 151-152.
- Selejda R., *Visita di Sua Eminenza il Card. Zenon Grocholewski, Prefetto della Congregazione per l'Educazione Cattolica ai centri di educazione cattolica a Taiwan*, „L'Osservatore Romano”, Lunedì 31 Marzo – Martedì 1 Aprile 2003, s. 8.
- Devínsky F., *Ius et iustitia*, Acta XI. Symposii Iuris Canonici anni 2002, Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 2004, s. 201-205.
- Jędraszewski M., *Laudacja poświęcona Jego Eminencji Księdzu Kardynałowi Zenonowi Grocholewskiemu*, „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej”, 55 (2004) nr 7, s. 19-28.
- Jędraszewski M., *Laudacja poświęcona Jego Eminencji Księdzu Kardynałowi Zenonowi Grocholewskiemu wygłoszona z okazji nadania tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dnia 7 maja 2004*, „Poznańskie Studia Teologiczne”, 17 (2004) s. 7-17.
- Judák V., *J. Em. Zenon kardinál Grocholewski*, w: *Ius et iustitia*. Acta XI. Symposii Iuris Canonici anni 2002, Kňazský seminár biskupa

- Jána Vojtaššáka, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 2004, s. 206-210.
- Szwarc A.J., Bortkiewicz P., Jędraszewski M., Wołdkiewicz W., Góralski W., Pieronek T., *Zenon Grocholewski doktor honoris causa Universitatis Studiorum Mickiewicziana Posnaniensis* (Seria doktorzy honoris causa nr 40), Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2004, s. 48; wydanie drugie uzupełnione, s. 5-48.
- Zarębczan W., *Polacy w Rzymie*, Pelplin 2004, s. 426-428.
- Marga A., *O visită istorică: Zenon Cardinal Grocholewski la Universitatea Babeş-Bolyai*, „Buletin Informativ”, nr 19, iunie 2006, Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, s. 3-5.
- Mărtincă I. (Coord.), *Doctor Honoris Causa: Cardinalul Zenon Grocholewski*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti 2006, s. 5-47, 99-108.
- Una visita storica: Zenon Cardinale Grocholewski all'Università Babeş-Bolyai*, „Buletin Informativ”, nr 19, iunie 2006, Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, s. 6-10.
- Góralski W., *Kardynał Zenon Grocholewski. Mąż Kościoła, Uczony, Nauczyciel, Duszpasterz*, w: Z. Grocholewski, *Świadectwo Słowa. Zenon Kardynał Grocholewski w Ciechocinku*, red. G. Karolak, Ciechocinek 2008, s. 13-36.
- „Grocholewski Zenon”, w: Z.A. Judycki, *Polscy duchowni w świecie. Słownik biograficzny*, t. I, Redakcja Informatorów Biograficznych, Kielce 2008, s. 119-120.
- Honorowy Obywatel Miasta Poznania kard. Zenon Grocholewski*, w: A. Król, *Honorowi Obywatele Miasta Poznania – Zasługi dla Miasta Poznania 1990-2007*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2008, s. 116-117.
- Kaliński D., *Kardynał Zenon Grocholewski świadek Jezusa. Kaiologiczno-kerygmaticzny rys przepowiadania*, w: Z. Grocholewski, *Świadectwo Słowa. Zenon Kardynał Grocholewski w Ciechocinku*, red. G. Karolak, Ciechocinek 2008, s. 37-41.
- d'Onorio J.B., *Discours d'hommage*, w: *Célébration du VIe centenaire de la confirmation apostolique de l'Université d'Aix par la bulle d'Alexandre V du 9 décembre 1409*, Aix-en-Provence 2009, s. 26-30.
- Dec I., *W trosce o integralną edukację. Rzecz o kard. Zenonie Grocholewskim, Illum oportet crescere. Księga Pamiątkowa dla uczczenia Kardynała Zenona Grocholewskiego*, red. W. Irek, G. Sokołowski, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 19-22.
- Górecki E., *Zenon Kardynał Grocholewski. Sylwetka*, w: *Illum oportet crescere. Księga Pamiątkowa dla uczczenia Kardynała Zenona Grocholewskiego*, red. W. Irek, G. Sokołowski, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 13-18.

- Holec P., *Rozvoj kánonickej vedy na Slovensku za veľkého pápeža Jána Pavla II*, Košice 2009, s. 17-117, passim.
- Kielbasa A., *Spotkania niezapomniane, Illum oportet crescere. Księga Pamiątkowa dla uczczenia Kardynała Zenona Grocholewskiego*, red. W. Irek, G. Sokołowski, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 23-26.
- Prats J.I., *Laudatio académica en la concesión del Doctorado honoris causa al cardenal Zenon Grocholewski Prefecto de la Congregación para la Educación Católica*, w: *Doctorado Honoris Causa Emmo. y Rev dno. Sr. Cardenal Zenon Grocholewski*, Universidad Católica de Valencia „San Vicente Mártir”, Valencia 2009, s. 8-17 (zob. także s. 34-35, 39, 42-43).
- Banyś W., Żądło A., Świątkiewicz W., Pieronek T., Myszor W., Góralski W., *Kardynał Zenon Grocholewski Doctor Honoris causa Universitatis Silesiensis*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 2010, ss. 83.
- Karolak G., *Dar Spotkania. Zenon Kardynał Grocholewski w Ciechocinku* (Album), Ciechocinek 2008, ss. 192 (rec.: I. Dec, „Świdnickie Studia Teologiczne” 7 (2010) nr 7, s. 379-383).
- Marga A., *An event and an homage*, w: Z. Grocholewski, *Universitatea Azi – Universităt heute*, Editura Fundației Pentru Studii Europene, Cluj-Napoca 2010, s. 7-10.
- Dec I., *Vir bonus et sapiens, dicendi peritus*, w: Z. Grocholewski, *Abyście mieli w sobie światło i moc Ducha Świętego. Z wizytą w Diecezji Świdnickiej*, red. T. Chlipała, J. Michalewski, D. Ostrowski, Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Świdnickiej, Świdnica 2011, s. 7-16.
- Daniel W.I., *The Doctrinal Contribution of Zenon Grocholewski to the Canonical notion of Administrative Justice*, „Studia canonica”, 46(2012), s. 183-229.
- Holec P., *S. Em. Rev. Senon Cardinale Grocholewski*, w: *S. Em. Zenon Cardinale Grocholewski, Doctor honoris causa della Università Cattolica di Ružomberok*, Universitas Catholica Ružomberok, Ružomberok 2013, s. 6-20.
- Holec P., *J. Em. Zenon Kardinál Grocholewski*, w: *J. Em. Zenon kardinál Grocholewski, Doctor honoris causa Katolíckej Univerzity v Ružomberku*, Universitas Catholica Ružomberok, Ružomberok 2013, s. 7-20.
- Holec P., *„Pre nijaký iný národ som neurobil toľko, koľko som urobil pre Slovensko a mám z teho radosť” – Kardinál Ženon Grocholewski doctor honoris causa Katolíckej Univerzity v Ružomberku*, „Duchovný Pastier” 94 (2013) n. 10, s. 576-578.
- Jędraszewski M., *Wielkość pokorna*, „Idziemy”, nr 46 (427), 17.11.2013, s. 26-29.
- Wierzyć i kochać Chrystusa jeszcze bardziej: kardynał Zenon Grocholewski – fotografie, które odżyły po latach. Credere e amare*

Cristo ancora di più: cardinale Zenon Grocholewski – le fotografie che riprendono vita dopo anni. To believe and love Jesus Christ even more: cardinal Zenon Grocholewski – photographs that came back to life after years, oprac. S. Jaśkiewicz; słowo wprowadzające – W. Skworc, Wydawnictwo Św. Jacka, Katowice 2013, ss. 192.

Księgi *in honorem*

- Illum oportet crescere. Księga Pamiątkowa dla uczczenia Kardynała Zenona Grocholewskiego*, red. W. Irek, G. Sokołowski, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Wrocław 2009, ss. 560.
- W służbie Dobrego Pasterza. Księga Pamiątkowa ku czci Kardynała Zenona Grocholewskiego, Prefekta Kongregacji Edukacji Katolickiej*, red. T. Chlipała, J. Michalewski, D. Ostrowski, Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Świdnickiej, Świdnica 2010, ss. 272.
- „Świdnickie Studia Teologiczne”, rocznik 7 (2010) ss. 523, zadedykowano „Jego Eminencji Najdostojniejszemu Księdzu Zenonowi Kardynałowi Grocholewskiemu, Prefektowi Kongregacji Edukacji Katolickiej z okazji wizyty w Diecezji Świdnickiej”.
- Quod iustum est et aequum. Scritti in onore del Cardinale Zenone Grocholewski per il cinquantesimo de sacerdozio*, a cura di Mons. Marek Jędraszewski, Arcivescovo Metropolita di Łódź e don Jan Słowiński, Facoltà Teologica dell'Università di Poznań, Poznań 2013, Arcidiocesi di Poznań, format A4, ss. 615.

Oprócz tekstów biograficznych oraz *Laudacji*, którą przygotował arcybiskup Marek Jędraszewski, następujące opracowania dotyczą bezpośrednio działalności Zenona Grocholewskiego:

- Malecha P., *Il Cardinale Zenon Grocholewski ed il suo operato nel Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica*, s. 84-92;
- Dec I., *Vir doctus et sapiens, dicendi paritus*, s. 94-101;
- Król M., *Distinguished Person of Organic Work*, s. 116-120;
- Brown J., *Grocholewski for the Defense*, s. 134-139;
- Mastalski J., *Sfide contemporanee dell'educazione cristiana (prospettiva pedagogica del Cardinale Z. Grocholewski)*, s. 450-459.